

МУЗЕЙ МЕКЕМЕСІНІҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ҚЫЗМЕТІ

М.К.Кукеева, А.Ә.Қабыл
М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент қ.

Қазіргі заманғы өскелең қоғамда республикамыздағы мәдени-ағарту орталығы болып саналатын музей мекемесінің орны ерекше. Елдің елдігі де, оның бет-бейнесі де, келбеті де көбінесе музейлерде жинақталады, оның бүкіл болмысынан хабар береді. Өткен парламент отырысында ҚР Мәдениет және ақпарат министрі Е.Ертісбаев мәдениет орындарына, оның ішінде музейлерге көптеп көңіл бөлу жөнінде, оның материалдық-техникалық базасын жоғарлату туралы мәселені атап өткен болатын [1]. Музей – мәдени-тарихи және ғылыми құндылықтарды сақтауға, музей заттары арқылы мәліметтерді жинақтап таратуға арналған көп қырлы әлеуметтік ақпараттар институты [2].

Білім жүйесі мен музей орталығының тығыз байланысы сауаттылық пен қызметтің әртүрлі саласындағы интеграцияның тенденциясын көрсете отырып, адамзаттың барлық мән-мағынасы және көрінісімен мәдениет пен өнер әлеміне ықпалы көбінесе эффектілік жағдайда орын алады. Еліміздің ертеңі жастардың, оның ішінде мектеп оқушыларының музейге деген танымдық көзқарастарын қалыптастыру үшін екі мекеменің тығыз байланысы аса қажет екені белгілі. Бүгінгі таңдағы музей мен мектеп арасындағы педагогикалық қарым-қатынасты реттеу және нығайтуға ұмтылуда Қазақстандағы білім мен мәдениеттің дәстүрлі жоғары мәртебесі мен олардың ынтымақтастығының ғасырлық тәжірибесіне негізделеді.

Музей мен мектептің педагогикалық қарым-қатынасын нығайтудың қажеттілігін әрі қарай дамудың құралы ретінде адам өмірі мен барлық білім саласында интеграциялық және жаһандық ақпараттандыру жүйесінің шапшаң өсуімен байланысты қарастыруға болады. Осы себепті айрықша дәрежесімен педагогиканың басты міндеті болып табылатын жеке тұлғада тұтастай әлемдік тұрғыда түйсінуді қалыптастырудың маңыздылығын айқындайды. Жалпы бұл жүйеде музей мекемесі ерекше орын алатынын айтып өтіуіміз керек, себебі ол мәдени мұраны сақтап, зерттеп және насихаттай отырып әлем болмысын мүмкіндігінше тереңірек танып-білуге мүмкіндік береді. Өткен ғасырда музей адамның шығармашылық мүмкіндігін идеалдық түрде өзіне сіңіріп, тарихи дәстүрдегі ескерткіштермен бағалыларды жинақтаушы ретінде қоғам санасында біржола орнықты. Классикалық мұраны сақтаушы және бір уақытта қазіргі заманғы интеллектуалдық, сонымен бірге көркемдік өмірдің қарқынды процесстеріне тікелей ықпал ете музей университет, кітапхана сияқты ағартушы орындармен бірге мәдениет институтына жатады. Сондықтан, мәдени-ағарту орталығы саналатын музейді гумандық педагогика негізіндегі идеялардың бірден-бір үздік нұсқаушысы деп толық атауға

болады [3]. Соңғы жылдары білімдік қызмет музей жұмысының маңызды бағыттарының бірі ретінде кездейсоқ бола қойған жоқ, музейдің барлық негізімен бірге қосымша білімнің шеңбері аясына қажырлы қарқынмен қосылуда.

Өткен ғасырдың бас кезінен бастап өзіндік социомәдени институт ретінде даму үстінде болған музей орындары әруақытта өзінің білімдік функциясын жетілдіріп отырды. Бұл даму барысы адам мүмкіндігінің негізгі үш формасына тіреледі, олар: таным, білімге ұмтылу және ұғым құндылығы. Осыдан тарихи қалыптасқан басты үш құрамдас функцияларға тоқталайық:

- таным-музей өнер мен мәдениет тарихы енгізілген қоғамның көркемдік және ғылыми танымның құралы ретінде;
- тәрбие жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндігін дамыту процесі және қоршаған әлемді ұғыну құндылығын қалыптастыру;
- үйрену (оқыту) өнертанушылардың кәсіби дағдысын қалыптастыру процесі;

Бүгінгі таңда тарихи негізде туындаған аталған үш компонентті құрылым отандық музейдегі білімдік қызметтің төрт аспектісіне айналды. Атап айтар болсақ, олар:

- танымдық түрде дүниежүзілік көркемдік мәдениетінің бөлімі ретінде өнер тарихын білу мақсатында;
- гуманитарлық пәнаралық және поликөркемдік үйлесімдердің тығыз байланысы (мысалы: музыка, әдебиет, философия, тарих және т.б.);
- әлеуметтік бағыт-бағдарлық бұл музейдегі өнер жастарды қоршаған әлемді терең танытуда «кіріспе» ретіндегі белсенді құралы болып балалардың аномалдық дамуындағы әлеуметтік бейімделуі үшін айрықша маңызға ие.
- көркемдік педагогикалық жеке тұлғаның шығармашылық саласы мен көркемдік түйсігінің дамуы және қалыптасуы.

Аталған барлық бағыттардың таралуы алдымен шығармашылық жеке тұлғаның музей көрермендерін ғана емес, көркемдік білім мен тәрбиесін қалыптастыруға мүмкіндік беретін педагогикалық категориялар қосындысын дамыту және білім, оқыту мен бірге тұтастай тәрбие туралы ғылым ретінде педагогиканың негізінде жүзеге асырылады [4].

Қазіргі кезеңде музейтану саласындағы маңызды мәселердің бірі музей жұмыстарының мазмұны мен әдістерін табысты шешу міндеттері болып отыр. Музейдегі білім-тәрбие функциясы – қоғамдағы музей мекемесінің негізгі әлеуметтік функцияларының бірі болғандықтан оқу-ағартумен бірге өмірлік көзқарасты, сондай-ақ идеялық-өнегелік және эстетикалық тәрбиені қалыптастырады [5].

Музей орталықтарының тәрбиелік және білімдік мүмкіндіктерін пайдалануда музей қызметінің бұл бағыттарындағы теоретикалық және ғылыми-методикалық мазмұндық негізінің қажеттілігі арнайы ғылыми пән-музей педагогикасының пайда болуына әкелді. Музей педагогикасы коммуникациялық музей формаларын зерттейтін педагогикалық көзқараста ақпараттарды қабылдау мен тасымалдауда пайдаланатын музей затының сипаты. Музей педагогикасының зерттеу мәселесі музейдің педагогикалық қарым-қатынасы формалары мен әдістер мазмұнымен байланысты, сондай-ақ мәдениет мекемесі жүйесіндегі орнының анықталуымен жүргізіледі. Осыған байланысты музей педагогикасы музейлік-педагогикалық процесстер заңдылықтарын зерттеумен оларды тәжірибеде қолдануда педагогикалық басшылықтың деңгейін жоғарлату мүмкіндіктерімен, музей аудиториясының әртүрлі әлеуметтік және жас ерекшелік топтарына музейдің педагогикалық ықпалының спецификасымен (өзіндік ерекшелігі) айқындалады.

Музей педагогикасының міндеттерінің бірі – музей жұмыстарымен айналысатын музей педагогтары мен педагогикалық құрамын даярлау және олардың біліктілігін арттыру болып табылады. Музей педагогикасы оқу орындарының педагогикалық ұжымдарымен тығыз байланыста шаралар жүйесін құрайды. (Келісім - шарттарға отыру, арнайы бағдарламалар жасау, ақпараттардың формалары мен түрлері т.б.)

Музей педагогикасын зерттеу өзектілігі пәнаралық білім саласы мен педагогикалық ғылымның бөлігі ретінде зерттеудің қажеттілік негіздеріне байланысты. Атап айтатын болсақ:

- музей мен білім жүйесінің барлық деңгейіндегі (балабақшадан бастап ЖОО-на дейін) сабақтастығының ғылыми дәйектемелік моделін жасақтау керектігі;

- музейдің білімдік қызметіндегі отандық және шетелдік тәжірибелерді жүйелеу мен анықтау қажеттілігі;

- кәсіби педагогикалық білім аясында музей педагогы мамандарын даярлау жүйесін құру қажеттілігімен айқындалады.

Зерттеу гипотезасы бірқатар ұйғарымдармен анықталады:

- дәстүрлі педагогика теориясына сүйене жаңа бағыттар және ағымдармен диалектикалық тұтастықта бола отырып оның дамуы мен толықтырылуын қарастырады;

- музей педагогикасы дәстүрлі педагогика кеңістігінде пайда бола отырып, көркемдік білім мен тәрбие принциптеріне сүйене педагогика бағыттары мен өзіндік ғылыми білімнің сипатымен ерекшеленеді;

- музей педагогикасы идеясын көпшілік түрдегі педагогикалық тәжірибеге ендірілуі мұғалім мен оқушының жеке тұлғасындағы көркемдік дәрежесінің өзгеру салдарына қатысты болады және музей мен мектеп қарым-қатынасының жаңа деңгейімен анықталатын тұтастай білімдік – тәрбиелік процестерін сапалы жақсартуға ұйғарады;

- музей педагогикасы өмірлік жолды таңдауда және қоршаған ортаны танып-білуде жеке тұлғаның үйлесімділігіне себеп болатын өнер атаулының көркемдік кескін түйсігі негізінде жаңа дүниетанымды қалыптастырады. Сондықтан, бұл жерде музей ролі социомәдени институт ретінде маңызды сипатқа ие болады.

Жалпы зерттеудің теориялық-методологиялық негізі педагогика, психология, философия, музейтану, өнертану, мәдениеттану салаларымен жасалған адамды тұтастай тәрбиелеудің іргелі идеяларымен айқындалады, оның ішінде бастылары төмендегідей:

- қазіргі заманғы білім саласы мен оның мәдениетпен қарым-қатынасы;

- мәдениет, өнер және көркемдік шығармашылықтың адам дамуындағы ролін зерттеу саласында;

- балалар мен жасөспірімдер аудиториясының өнерді түсінуде психолого-педагогикалық ерекшеліктерін зерттеу саласында;

- жеке тұлғаның шығармашылық саласында эстетикалық және көркемдік талғамын қалыптастыратын социомәдени институт ретіндегі музей ролін білу;

Зерттеу әдістері зерттеу жүргізу кезінде теоретикалық, диагностикалық және тәжірибелік-сараптамалық методтар кешенін қолдану қажет, атап айтатын болсақ:

- пәнаралық деңгейде ғылыми әдебиеттерге жүйелі талдау қажеттілігі;

- музейдің білімдік қызметіндегі даму процесін салыстырмалы түрде тарихи негізде зерттеулер арқылы;

- музейлік педагогикалық процесті жобалау бойынша жұмыстарда модельдеу әдісі;

- музейде, балалар бақшасында, мектеп және ЖОО-дағы инновациялық музейлік педагогиканың тәжірибелік қарым-қатынасы мен ұйымдастыру бойынша жұмыстарындағы сынақ әдістері;

- зерттеушінің музейдің ұйымдарындағы білімдік қызметін анықтау үшін тікелей белсене қатысу;

Жалпы зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы музей педагогикасы негізінде жасақталған төмендегідей тұжырымдармен айқындалуы тиіс. Олар, мысалы, білім жүйесі мен музей орталығының педагогикалық қарым-қатынасындағы негізгі моделі болып табылатын болашағы бар көпдеңгейлі музейлік-педагогикалық арнайы бағдарламасы және балалар бақшасының тәрбиешілерімен орта мектеп мұғалімдері үшін жасалған музей педагогикасы негіздері бойынша оқу курстарының бағдарламалары болуы керек. Осындай білім беру мекемелері мен музей орындарының қарым-қатынас моделі оқу-ағарту қызметтерін дамыта түседі, сонымен бірге жас буын өкілдерін көркемдік түрде тәрбиелеу тәжірибесінде белсенді түрде қолданылуы аса қажетті қызмет болып табылады.

Кеңес Одағы кезеңінде ірі музейлерде арнайы құрылымдық бөлімшелер-ғылыми насихаттау бөлімі немесе сол кездегі ГДР-ғы музей педагогикасы бөлімдері музей

педагогтарын біріктіретін ұйымдар болатын [6]. 1960-1980 жылдары Германия мен Ресейде музей педагогикасына төмендегідей анықтама берілді:

- музей педагогикасы - музей заттары арқылы тәрбие беру ғылымы, ал музей дидактикасы музейаралық миссия (А.Кунте, В.Хильгерс);
- музей педагогикасы – музейлер, олардың жинақтары мен көрермендер арасындағы қарым-қатынас байланысын қамтамасыз ететін делдалдық қызмет (А.Фогт.)
- музей педагогикасы – қоғамның білімдік-тәрбиелік мақсатта зерттелетін музей коммуникациясының спецификалық формасында қолданылуымен ерекшеленетін музейтану мен педагогикалық ғылымдар тоғысындағы шекаралық ғылыми пән (К.Патцвал, И.Аве).

Музей педагогикасының негізін қалаушылардың бірі, неміс педагог-реформаторы, Гамбург картина галереясының директоры болған А.Лихтварк музейдің жаңа концепциясын жасақтауға үлкен үлес қосты. Оның мазмұн-сипаты «Студент және өмір», «Музей диалогы», «Дилетантизм жолдары мен мақсаты» және т.б. еңбектерінен айқын көрінеді. Ол, музейді демократиялық ой-өріс танымының көрінісі деп баға береді [7].

Әлемдік мәдени кеңістікте және елімізде әлеуметтік - экономикалық даму жағдайында жастардың гумандық ой-танымы мен шығармашылық дағдысын өркендету мақсатында білім мен тәрбие беруде музей қызметін көпшілік болып насихаттай беруіміз тиіс.

Әдебиет

- 1 Ел мәдениеті. //Республикалық қоғамдық-мәдени газет-№ 4, 14.06.2006. -9 б.
- 2 Санақұлова Б.Қ. Музей жәдігерлерінің ғылыми сипаттамасы: дәстүр және жаңашылдық //Қазақстан музейлері. -№ 2.- 2003. – 38 б.
- 3 Ванслова Е.Г. Музей и школа. – М.: Просвещение, 1985. –С. 192.
- 4 Банэг К. Приобщение к современному искусству: совместные усилия сотрудников музея, учителей и школьников // Музеум.- 1984.- 144 с.
- 5 Мұсаева С.Т. Мұражай ісі: терминологиялық сөздік оқу құралы.-Шымкент, 2003. -51 б.
- 6 Музееведение. Музей исторического профиля: учеб.пособие. – М.: Высш.школа, 1988. –С.273.
- 7 Сотникова С.И. Музеология: пособие для вузов.-М.:Дрофа,2004.-С.80.

Резюме

В статье рассматривается взаимосвязь музейного центра и системы образования, а также важность воспитательного процесса. Вместе с тем, указаны функции и аспекты музееведения.

Summary

In article is considered intercoupling the museum centre and systems of the formation, as well as importance education process. Together with is specified to functions and aspects in sphere museum conduction.